

Медиацията - още една възможност за разрешаване на спорове

**Петя Неделева, асистент по История на българската държава и право,
програма „Право“ , НБУ**

Mediation – Another Possibility for Resolving Conflicts

It is considered, that the conflict by itself is not a problem, a problem is the unresolved conflict. Besides the traditional legal procedures, alternative means for resolving disputes and conflicts exist. One of them is mediation. The mediation is an out-of-court method for resolving disputes (conflicts) with the assistance of a specially trained for this person – a mediator, who has as a main objective to aid the disputing sides to reach a sensible solution of their problem themselves. The main principles of mediation are: voluntariness, equality between the sides, impartiality of the mediator and confidentiality on the acquired information

„Построете на противника си златен мост, по който да отстъпи“

Сун Цу

I. Конфликтите са навсякъде около нас, те са неизбежна част от нашето ежедневие. Възникват на всички нива на взаимодействие, могат да бъдат международни и национални, да се породят в и между организации, между юридически и физически лица, в една общност от хора, в едно семейство. Смята се, че конфликтът сам по себе си не е проблем, проблем е неразрешеният конфликт. Затова се търсят различни възможности за справяне с него. Освен традиционното съдебно производство съществуват и алтернативни способности за разрешаване на спорове и конфликти. Един от тях е медиацията (mediatio от лат. „medio“ – посреднича).

Медиацията може да бъде определена като способ за извънсъдебно разрешаване на спорове (конфликти) с помощта на специално обучено за това лице – посредник, което има за основна роля да подпомогне спорещите сами да постигнат разумно разрешение на своя проблем.

Като начин за разрешаване на конфликти медиацията или посредничеството присъства отдавна *в човешката история*. Корените ѝ се търсят в конфуцианството, в идеите на това учение за прилагане на съгласие и убеждение при решаването на

конфликти. В Древен Китай това е било основното средство за разрешаване на възникнал спор. Но и в съвременен Китай медиацията широко се практикува – чрез институцията на Народните комитети за помирение. Богата е историята на медиацията и в японското право и обичаи. В страната съществуват значителни традиции в областта на мирното уреждане на конфликти, които се предпочитат пред съдебната процедура.

Идеята за помирението като най-добро средство да се разреши конфликт присъства и в християнството. Тази идея можем да намерим например в Новия завет, в откровението на апостол Павел пред коринтяните да не пренасят конфликтите си в съда, а да определят хора от своето общество, които доброволно да ги решават. В Библията се обосновава и поощрява прилагането на посредничеството чрез посланието на Матей: „Блажени миротворците, защото те ще се нарекат синове Божии“ (Матей, 5: 9). В Матей се казва още: „Ако съгреси против тебе брат ти, иди и го изобличи насаме; ако те послуша, спечелил си брат си; ако не послуша, вземи със себе си още одного или двама, та с устата на двама или трима свидетели да се потвърди всяка дума; ако ли пък не послуша тях, обади на църквата...“ (Матей, 18, 15 - 17), т.е. на църковния съд. Така църквата и нейните служители често посредничат за доброволното разрешаване на възникнали спорове. И другите религиозни общности също прилагат свой модел за алтернативно разрешаване на спорове. Този модел зависи от ценностната им система, традиции и мироглед. В еврейската общност това е Съвета на местните равини (Бет Дин). Подобни функции за ромите има „мешарето“, чиито членове се намесват като посредници при конфликт между лица от своя етнос.

В САЩ методът на доброволно разрешаване на спорове навлиза и първоначално се практикува от китайски емигранти, като особена популярност добива през 60-те години на миналия век. В настоящия момент той се прилага активно както преди, така и по време, а също и след съдебното производство. Медиацията вече има традиции и в немалко европейски държави, включително и източноевропейски. Отскоро присъства и в България – с приетия в края на 2004 година Закон за медиацията (обн., ДВ, бр. 110/ 17 декември 2004 г.).

Всъщност наченки на идеята за доброволно решаване на конфликти в българските земи намираме и в изворите на българската история. Роля на посредници между спорещи са изпълнявали старейшините, главите на семействата, т.нар. „мирители“ по наказателни дела, а също и църквата. Съществували са и специални помирители или „полюбовни“ съдилища.

II. През 2003 г. започна работа по проектозакон в областта на извънсъдебното разрешаване на спорове. Проектът на закона, който бе внесен в Народното събрание от Министерски съвет, е дело на работна група от експерти в

тази област, включваща и представители на Министерство на правосъдието, на съда, адвокатурата, неправителствени организации, преподаватели.

Законът за медиацията (ЗМ) бе създаден в изпълнение на т.XVI от Стратегията за реформа на българската съдебна система като алтернатива на съдебното производство. Неговото предназначение е да регламентира процедура, която да е по-бърза и евтина от съдебната, като по този начин максимално се облекчава съдебната система.

Освен че е по-евтина и бърза, медиацията има и други сериозни *предимства* в сравнение със съдебното производство. Когато е успешна, а тя е такава в повече от 70% от случаите, тя води до по-добри резултати в отношенията между страните в конфликта. Те не се разделят така враждебни един към друг, както е обикновено след постановяване на съдебния акт, където винаги единият губи, а другият печели. Формулата на медиацията е, че и двамата печелят. Освен това страните остават удовлетворени, тъй като те сами са автори на договореното споразумение. При съдебното производство окончателният акт има задължителен характер и е изготвен и постановен от трето лице. Но дори и когато споразумение не се постигне, самото участие в процедурата по медиация вече има благотворно въздействие върху спорещите. То се отразява положително включително в случаи, когато спорът бъде внесен в съда.

III. Какво представлява медиацията? Кои нейни характерни белези я определят като твърде специфична, като алтернативна процедура?

1. Първият характерен белег на медиацията е, че тя се основава на *доброволност*, на напълно свободна воля за участие на страните по спора в нея, мотивирана обикновено от убедеността им в положителния резултат, който очакват да постигнат. Този белег изрично се подчертава в чл. 2 ("Медиацията е доброволна и поверителна процедура...") , но и в чл. 5 от Закона ("Страните имат равни възможности за участие в процедурата по медиация. Те участват в процедурата по своя воля и могат по всяко време да се оттеглят").

Доброволността е важен основополагащ принцип от началото до края на процедурата. Без доброволната воля на спорещите, изразена било устно или писмено, не е възможно да се открие процедурата по медиация.

Самото провеждане на процедурата е възможно да се уговори и предварително, като клауза от договор между страните. Това също предполага свободна и доброволно изразена воля за това.

Съгласно чл.12, ал.1 от Закона за медиацията спорещите сами посочват медиаторите, които ще осъществяват посредничеството по техния спор. Следователно и изборът на медиатор, съответно нежеланието определено лице да

участва в процедурата като медиатор, е също израз на този съществен принцип на медиацията. При общо съгласие, а това означава доброволност, е възможно участие в процедурата и на адвокати и други специалисти.

Доброволността лежи в основата и на провеждането на сесиите по медиация. Това на практика е възможно само след съгласуване и одобрение от всяка една от страните.

На принципа на доброволността се основава и завършващият акт на медиацията – решението на спора също се постига от страните доброволно. Те решават дали да се съгласят, дали споразумението ги удовлетворява и дали то дава удачно решение на техния конфликт.. Решение, наложено от трето лице, е невъзможно, то е несъвместимо с предвидената процедура.

Доколкото участието в процедурата по медиация изцяло зависи от желанието на спорещите страни, то всяка една от тях може да се откаже във всеки момент от възможността да постигне разрешаване на конфликта с помощта на медиатора. И това изрично е указано в чл.15, ал.1, т.3 на закона: "Процедурата по медиация се прекратява при отказ на една от страните".

2. Друг съществен принцип и характерен белег на медиацията е *равнопоставеността* на страните по спора. В съответствие с този принцип за медиатора произтичат редица съществени задължения - като спазване на етични правила за поведение, във връзка с начина, по който трябва да се води процедурата, и преди всичко задължение за неутралност и безпристрастност. Тези задължения изрично са записани в чл.9, ал.2 от ЗМ: " Медиаторът приема да води процедурата само ако може да гарантира своята независимост, безпристрастност и неутралност".

Страните имат равни възможности за участие в процедурата по медиация през всички етапи от нейното развитие. За да спази това правило, уредено в чл.5 от закона медиаторът е длъжен да осигури на страните еднаква възможност да изразят своето виждане по спора, както и свобода сами да достигнат до възможното му решение, което да ги удовлетворява. Това той трябва да постигне още от първата сесия, в която следва да им разясни същността на процедурата, своята роля и ролята на участниците в нея, както и правилата за провеждането ѝ.

По време на процедурата медиаторът трябва да направи всичко възможно страните да не се чувстват пренебрегнати при обсъждането на спорните въпроси, да осигури максимално равновесие. Той е длъжен да не оказва натиск върху тях, тъй като неговата роля не е да отсъжда, нито да арбитрира, а да създава благоприятна среда за свободното им общуване, основаващо се на взаимно зачитане на техните интереси. Той само би могъл да ги подпомага да уточнят взаимноприемливите варианти за разрешаването на спора си и сами да достигнат до споразумението,

което ги удовлетворява. По същата причина той няма право да дава правни съвети и да изразява становище по спора.

Само при зачитане на равните права на страните за участие в процедурата медиаторът би могъл да провежда и отделни срещи с тях, които в определени случаи са особено полезни. Медиаторът провежда отделни срещи с всяка една от страните, когато разговорът между тях няма развитие и има сериозна опасност процедурата да се провали. При провеждането на тези срещи се спазват определени правила. Продължителността и броят на срещите с всяка от страните са еднакви. Медиаторът няма право да съобщава на участниците в процедурата информация, която е получил на индивидуална среща без изрично съгласие на лицето, което я е дало. И най-важното – медиаторът използва тези срещи, за да неутрализира негативното поведение на страните, да сближи позициите им и да преодолее затруднението в постигането на взаимноизгодно решение.

3. Равнопоставеност на страните в процедура по медиация може да осигури само ако тя се води от един *безпристрастен* медиатор. Но кога медиацията е основана на безпристрастната работа на посредника? Какви правила трябва да спазва медиаторът, за да е безпристрастен?

Преди всичко медиаторът може да приеме да посредничи, само при условие, че може да остане неутрален и безпристрастен, при това през цялото време на участието си като посредник за разрешаване на даден спор. Това е съществено етично правило за поведение на всеки медиатор и той е длъжен да се оттегли от процедурата, ако прояви пристрастие (чл. 10, ал. 3 от ЗМ).

Не е безпристрастен медиаторът в случаите, когато съществуват обстоятелства, които дават основание да се възприемат като конфликт на интереси. Затова още при представянето си на страните медиаторът е длъжен да разкрие всички обстоятелства, които могат да се възприемат като такива. Конфликт на интереси е налице при съществуване на лични или делови връзки на медиатора със страните, при наличие на материален или друг негов интерес, основан на последиците от медиацията, а също когато медиаторът е действал в друго качество в полза на една от страните по спора /адвокат, бизнеспартньор и др./.

При конфликт на интереси медиаторът би могъл да проведе процедурата само при изрично съгласие на страните. Но той има право и да се оттегли, когато счете, че при наличието на тези обстоятелства медиацията не би протекла по един справедлив начин.

За да запази безпристрастност по време на процедурата медиаторът трябва да избягва поведение, което би дало повод на някоя от страните да почувства неговата симпатия или антипатия. А също да се предпазва от предразсъдъци и пристрастия, основани етническа принадлежност, образование, социален статус,

лични качества на страните, тяхното минало или представянето им в процедурата. Най-добрият критерий за това, че медиаторът е бил наистина безпристрастен, е безрезервно доверие на спорещите в него.

4. Съществен принцип и характерен белег на медиацията е *поверителността*, нейната конфиденциалност. Този принцип е причина за съществуването на друго важно задължение на медиатора – да запази в тайна получената в хода на процедурата информация.

По общо правило медиаторът е длъжен да не дава информация за обстоятелствата, които са му били поверени или са му станали известни в процедурата по медиация, както и да съхранява грижливо документацията по случаите. Същото задължение имат и неговите сътрудници, както и лицата, които той обучава. Задължението му да спазва професионалната тайна, свързана с дейността му на медиатор, продължава и след прекратяване на функциите му. Той би могъл да разкрие информация, която е получил по време на процедурата по медиация, само ако специален закон го задължава да направи това.

Съгласно чл.7 от ЗМ дори разискванията, извършени по време на медиацията също са поверителни и не могат да бъдат разпространявани. Ето защо в случай на замяна на медиатор с друг по искане на страните замененият медиатор трябва да предостави на приемника си информация относно хода на процедурата по медиация. Но това не се отнася до информацията, получена по време на общите и частични срещи, освен ако страните изрично не са се съгласили с това.

5. Медиаторът има за основно задължение да създава и поддържа такива условия, които да позволят на страните да подобрят отношенията си и да стигнат до решение на конфликтната ситуация, в която се намират. Това изисква той да бъде *компетентен и добре осведомен за процедурата по медиация*. Само такова лице би могло да осигури добро качество на процедурата и да спомогне да се разреши спора при спазване на посочените по-горе принципи.

Факторите, на които се основава компетентността на медиатора, включват подходящо обучение и непрекъснато осъвременяване на знанията и уменията му по медиация.

Обучение по медиация могат да извършват само организации, които разполагат с необходимите квалифицирани специалисти и обучители по медиация, материална база и са одобрени от министъра на правосъдието, който е пряко отговорен за изпълнението на Закона за медиацията. Към настоящия момент обучението по медиация се провежда в рамките на минимум 60 учебни часа и включва теоретична и практическа част. Теоретичната подготовка се състои от следните три модула: "Въведение в медиацията", "Процедура по медиация" и

“Специализирани медиации”, и се осъществява по учебен план съгласно приложение към Стандартите за обучение на медиатора, одобрени от министъра на правосъдието. Практическите умения се придобиват по правило в реална и по изключение в симулативна среда и задължително включват: индивидуални занимания и практически семинари в група за овладяване техниките на медиация чрез игри, симулации и самоанализ; участие в практически ролеви игри под контрол на обучаващия и коментар; наблюдаване на 3 случая, разрешавани чрез медиация, с коментар и обяснения; участие като помощник-медиатор в 5 случая. Обучението приключва с изпит, който се провежда от комисия към съответната обучаваща организация и включва тест за проверка на придобитите знания, участие като медиатор в симулирана процедура по медиация и събеседване. На лицата, които са издържали изпита се издава удостоверение за успешно завършено обучение по медиация съгласно Стандартите за обучение на медиатора.

б. Съгласно чл. 8 от закона медиатор може да бъде дееспособно лице, преминало специално обучение, *вписано в Единния регистър към Министерство на правосъдието*. Вписването на лицето в регистъра е условие то да може да упражнява дейност като медиатор. Лица, които преди влизането на Закона за медиацията в сила, успешно са завършили обучение по медиация, което съответства на Стандартите за обучение на медиатора, се вписват в регистъра на основание удостоверение, издадено от съответната обучаваща организация.

На вписване подлежат също и българските граждани, притежаващи документ за успешно завършено обучение по медиация в чужбина, ако то отговаря на Стандартите за обучение на медиатора, утвърдени от министъра на правосъдието. Колкото до чуждите граждани, които желаят да практикуват медиация на територията на Република България, могат да бъдат вписани в регистъра при условията на взаимност.

Вписването в регистъра се извършва на основание писмено заявление по образец, утвърден от министъра на правосъдието. В него се посочват основни данни за лицето: име, единен граждански номер, гражданство, адрес, адрес за кореспонденция, телефон, факс, електронна поща, къде е бил обучен медиаторът и каква специализация е придобил, образование – вид и специалност, владеене на чужди езици, други квалификации. Към заявлението лицето прилага също удостоверение за придобита квалификация като медиатор, документ, че не е осъждано за престъпления от общ характер, както и декларация за носене на отговорност за вписани неверни данни.

Заявлението, заедно с подадените документи, се завежда с входящ номер в деловодството на Министерството на правосъдието, като се посочва и датата, на която е било подадено и се проверява от оправомощеното за това длъжностно лице,

което в зависимост от проверката предлага на министъра на правосъдието лицето да бъде вписано или да се откаже вписването му в регистъра. Отказът на министъра на правосъдието да впише заявителя в регистъра трябва да се мотивира. Той подлежи на обжалване пред Върховния административен съд.

Ако документите са редовни, лицето се вписва в 7-дневен срок в регистъра и му се издава удостоверение, с което може да упражнява дейност като медиатор. Удостоверението съдържа трите имена, регистрационен номер и дата на вписването на медиатора. В случай на нередовност на документите, длъжностното лице уведомява заявителя, който в 14-дневен срок от уведомлението трябва да отстрани пропуската. Ако нередовността не бъде отстранена в този срок, процедурата по вписване се прекратява, като заинтересуваното лице писмено се уведомява за това с обратна разписка или по електронен път.

Вписването в регистъра е за срок от три години. То може да се поднови за същия период от време при подаване на ново заявление, ако не съществуват пречки за това. Искането за подновяване трябва да се отправи не по-късно от един месец преди изтичането на срока на вписването. При промени в обстоятелствата, които са от значение за вписване в регистъра, медиаторът е длъжен незабавно да уведоми длъжностното лице, което поддържа регистъра.

Регистърът на медиаторите при Министерство на правосъдието е публичен и се води на хартиен и електронен носител. Информация за вписаните и заличените медиатори се обявява на сайта на ведомството и съдържа трите имена на медиатора, номера и датата на регистрацията, съответно на заличаването му от регистъра, и начина, по който може да се установи връзка с медиатора. Информация за вписаните медиатори може да се предостави и по искане на граждани във вид на писмена справка, която съдържа името на медиатора, неговата квалификация в определна областта, допълнителни квалификации и координати за контакт с него (телефон, адрес за контакт и електронна поща).

Отписването на медиатора от регистъра става по негово желание, като за целта е необходимо да подаде писмено заявление, без да е необходимо да посочва причините за това. Също така е възможно медиатор да се заличи и служебно от регистъра, когато не е съобщил за обстоятелства, които са пречка за вписването му. А също на основание съдебен акт, с който той е осъден за престъпление от общ характер или е признат за виновен за вреди, причинени от него на участник в процедура по медиация.

Джон Кенеди е казал, че не бива никога да преговаряме поради страх, но и никога да не се страхуваме да преговаряме. Тези думи можем да отнесем към всички способности за извънсъдебно разрешаване на спорове и конфликти, в това число и медиацията. Приложението на медиацията преминава през всички сектори

на общуването в много култури и страни – образование, религия, трудови отношения, бизнес, семейно право, околна среда, общности, различни нива на управление и др. За съжаление за тази процедура в България все още няма достатъчно информация, което води до ниската ѝ популярност и слабото ѝ приложение. В настоящия интензивен и агресивен свят медиацията, като един от алтернативните способи за разрешаване на спорове и конфликти, ни дава ценна възможност за справяне с възникнали противоречия чрез активно търсене на взаимноизгодно решение и съхраняване на добрите отношения с другите участници в спора.

Използвана литература:

1. Татяна Дронзина, Разрешаване на конфликти, С., 1999.
2. Ралф Дарендорф, Съвременен социален конфликт, С., 1993.
3. Петър Раймундов, Особени наказателни производства, С., 2001.
4. Йохан Галтунг, Трансформиране на конфликтите с мирни средства, С., 2000.
5. Добринка Чанкова, Медиацията като алтернатива на наказателния процес: американския опит, сп. Съвременно право, 1999.
6. Добринка Чанкова, Приложението на медиацията в Норвегия – един пример на по-хуманно третиране на жертвата и извършителя на престъплението, сп. Правна мисъл, бр. 3/1999.
7. Джоузеф Най, Медународни конфликти: теория и история, С., 1993.
8. Димитър Маринов, Българско обичайно право, С., 1995.
9. Богдана Георгиева, Конфликти в сферата а социалната политика, С., 1997.
10. Маньо Манев, Медиацията и гражданския процес, С., 2004.
11. Марина Стефанова, Отвъд Темида, С., 2002.
12. Гълъбина Петрова, История на българската държава и право, Т.1 Средновековие, С., 2002.
13. Процедурни и етични правила за поведение на медиатора, приети от Министъра на правосъдието (виж страницата на Министерство на правосъдието www.mjeli.government.bg).
14. Правила за условията и реда за вписване в Единния регистър на медиаторите, приети от Министъра на правосъдието.
15. Стандарти за обучение на медиатора, приети от Министъра на правосъдието.
16. Connie Beck and Bruce Sales, Family Mediation, Washington, 2001.
17. Hazel Genn, Mediation in Action, London, 1999.
18. Jay Rothman, Resolving Identity – Based Conflict, San Francisco, 1997.